

Мурзабраимов Н.Б.

АДМИНИСТРАТИВДИК ЖООПКЕРЧИЛИК КОНЦЕПЦИЯСЫН АНАЛИЗДӨӨ

N.B. Murzaibraimov

ANALYZED THE BASIC THEORETICAL POSITIONS OF THE CONCEPT OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY

УДК: 347/255.765

Бул илимий макалада административдик жоопкерчилик концепциясы анализге алынып негизги теоретикалык көз караштар баяндалган.

In the scientific article analyzed the basic theoretical positions of the concept of administrative responsibility.

Административдик жоопкерчилик концепциясын анализдөө алардын юридикалык жоопкерчиликтин башка түрлөрү менен катышын аныктоо акыркынын маңызын ачуусуз мүмкүн эмес.

Административдик жоопкерчиликтин маңызынын көйгөйлөрү, окумуштуу укук таануучулардын көңүл чордонунда болуп, докториналдык бирдиктүү түшүнүктүн жоктугу менен белгилүү.

Ал нерсеге күбө катары аларды изилдөөгө ар тараптуу жандашуу саналат. Мисалы кээ бир эмгектерде жоопкерчилик эки мааниде катышат деген ойду окууга болот. Н.А.Стручков, кылмыш жоопкерчилигин анализге алуу менен, ал нерсе өзүнүн жүрүм турумун үчүн, андап билүүгө жооп берүүдө айкын болуп деп белгилеген. Бул мааниде алганда А.Н.Стручков жарандын тапшырылган иши үчүн жоопкерчилик карайт. «Жоопкерчилик термини» экинчи мааниде – өзүнүн иш аракетин үчүн мамлекет алдында жооп берүү мүмкүнчүлүгүн карап, ал тарабынан кандайдыр бир өлчөмдө таасир этүүгө дуушар болушун түшүнөт.

Н.А.Стручков төмөндөгүдөй тыянакка келет, жоопкерчилик позитивдүү мааниде адамды өзүн тийиштүү алып жүрүүсүнө ички стимул болуп, ал эми юридикалык жоопкерчилик негативдүү карашта « укук аркылуу берилген мамлекеттик мажбурлоо»; болуп укуктук мамилелердин субъектилерине өзүнү алып жүрүүсүнө сырткы таасир этүүчү катары каралат. [268, С.23].

Н.А.Стручковдун ою анын замандаштары тарабынан каатал сынга дуушар болгон. Мисалы, И.А.Галаган белгилегендей, « жоопкерчиликти мындай аныктоо мүмкүн эмес». Бул мааниде ал ар дайым жашап келет, себеби өзүнүн аракеттерине жооп берүүгө жөндөмдүү субъектилер бар.

Жоопкерчиликти мындай түшүнүү аны реалдуу укуктук кубулуштан кандайдыр бир априордук категорияга өтүп, укук бузуудан жана мамлекеттин кайрылуусунан көз карандысыз түрдө субъектинин өзүнүн аракеттерине жооп берүү жөндөмүнө ээ болгон түрүндө болууга мүмкүнчүлүк берет» [65, С.21].

Айта кетчү нерсе Н.А.Стручковдун түшүнүүсү боюнча жоопкерчиликти эки мааниде түшүнүү өткөн

кылымдын 70-чи жылдарында советтик коомдун духуна туура келет. Азыркы учурда биздин оюбуз боюнча ал эскирди.

Тилекке каршы XXI кылымдын башынан баштап укуктук нормалар жогорку даража экинчи маанидеги түшүнүккө ооп кеткенсийт. Жарандын тапшырылган иши үчүн моралдык жоопкерчилиги, жарандык парзы азыркы учурда калыптанып жаткан укуктук мамилелерде өзүнүн тийиштүү чагылдырылышын таппай жатат.

Кыргыз Республикасындагы аракеттеги мыйзам актыларында юридикалык жоопкерчиликтин төрт түрү каралган: кылмыш – жаза; административдик; жарандык укуктук; дисциплинардык.

Жалпы эреже катары юридикалык жоопкерчиликтин бардык түрлөрү жалпы объективдүү жана субъективдүү негиздери бар, ага укукка каршы келүүсү, аракет же аракетсиздик, күнөө, аракет менен аракетсиздиктин алып келген натыйжалар менен себептик байланышы.

Жогоруда каралган юридикалык жоопкерчиликтин катарында кеңири таркалган административдик жоопкерчилик саналат.

Административдик юрисдикциядагы көптөгөн мамлекеттик органдар жана кызмат адамдары тартылат. Ошону менен бирдикте укуктук нигилизмди дагы эстен чыгарбоо зарыл, себеби көптөгөн административдик деликтин укуктук мамилелерде укук колдонуу практикасын изилдөө учуру бул нерсеге күбө болот.

Мындай жагдайлар административдик жоопкерчилик институтун изилдөөнүн объектиси кылып алууну алдын ала аныктады.

Атайын юридикалык адабияттарды окуп чыгуу учурунда теоретикалык жана уюшумдуулук көйгөйлөрү бар экендигин аныкталды.

Каралган институт кеңири илимий ар тараптуу изилдөөгө алынган эмес.

Өзгөчө көңүлдү бурууну мамлекеттик органдардын укук колдонуу практикасындагы көптөгөн жылдар арасында окумуштуу-административистерди тынчсыздандырган орун алган жагымсыз абал да талап кылат [327, С.5].

Административдик укук илиминде фундаменталдык илимий изилдөөлөргө тийиштүү мамиле жасалбай келе жатат.

Алардын мазмунун анализге алган учурларда каралган суроолор боюнча авторлордун бирдиктүү көз карашы жок экендигин бекемдейт.

Кээ бир эмгектерде административдик жоопкерчилик институту үстүртөн каралып,

жетиштүү теоретикалык жана укуктук анализге алынбай келет.

Бул орунда советтик жана азыркы мезгилдеги окумуштуу административистердин арасында жетектөөчү орунду эки монографиялык эмгектин автору И. А. Галаган ээлейт анын «СССРдеги административдик жоопкерчилик», жөнүндөгү монографиялык эмгеги административдик жоопкерчиликтин материалдык жана процессуалдык көйгөйлөрүн изилдөөгө арналган [65, С.46].

Ал тарабынан административдик жоопкерчилик феномени боюнча жүргүзүлгөн изилдөөсү, изилдөөчү укуктук институтун ролу, ордун, мазмунун, укуктук жана саясий багытталышын ар тараптуу каралышы менен өзгөчөлөнүп турат. И.А.Галагандын академиялык изилдөөлөрүнүн натыйжалары азыркы учурда да өзүнүн мазмундуулук сапатын жоготкон жок. Белгилей кетчү нерсе И.А.Галагандын теоретикалык изилдөөлөрү өлкөдөгү түп тамырынан берүү өзгөрүүгө дуушар болгон саясий, социалдык-экономикалык түзүлүштө да өзүнүн актуалдуулугун жоготкон жок.

Көптөгөн жылдар арасында, бул окумуштуунун административдик укуктук мамилелер тармагындагы жетишкендиктери анын окуучулары жана жактоочулары тарабынан аша алгыс бойдон калып, илимий күмөндөрдү жаратпайт.

Окумуштуу-административистке, тийиштүү баа берүү менен профессор И.А.Галагандын фундаменталдык изилдөөлөрү анын көптөгөн жоболору ушул диссертациялык изилдөөнүн натыйжалары да негизделет.

Баарынан башта анын административдик жоопкерчиликтин аныктамасына кайрылсак: «ыйгарым укукка ээ болгон органдар жана кызмат адамдары тарабынан мыйзамда каралган тартипте административдик укуктук нормаларда каралган, административдик жосунду жасоодо күнөлүү болгон жакка мамлекеттик жана коомдук жектөөнү камтыган, ал адамдын өздүгүн, укукка каршы аракетин сындаган, аларга жагымсыз жагдайларды чагылдырган административдик жазаны айткан» [65, С.10].

И.А. Галагандын каралып жаткан темага системалуу жандашуусу административдик жоопкерчилик түшүнүгүн гана аныктабастан аны өнүктүрүүгө да түрткү болгон:

«административдик укуктук, административдик процессуалдык нормалардын жыйындысы болуп, коомдук мамилелерди жөнгө салган, мамлекеттик органдар жана кызмат адамдары тарабынан өздөрүнүн административдик укук бузууну түздөн түз аныктоо укугу менен байланышкан, күнөөлүнүн өздүгүн ага карата конкреттүү чараны колдонуу менен коштолгон, ошондой эле ишти козгоо, кароо менен, чечим кабыл алуу, кайра кароо, жазаны аткаруу менен байланышкан мамилелер деп эсептеген» [65, С.56].

Каралып жаткан юридикалык жоопкерчиликти чечмелөө үчүн, бул боюнча окумуштуулардын көз караштарын анализге алуу зарыл.

Мисалы, О. М. Якуба административдик жоопкерчилик деп жарандардын жана кызмат адамдарынын мамлекеттик башкаруу алдында жоопкерчилигин түшүнүп, кээ бир учурларда мыйзам жана сот тарабынан аныкталган административдик укуктук нормаларды күнөлүү бузгандыгы үчүн, укук бузуучуларга орнотулган административдик санкцияларды колдонууну айткан» [327, С.71].

Ушуга окшош түшүнүк Б.В.Россинскийдин эмгектеринде да байкалат: «административдик жоопкерчилик – юридикалык жоопкерчиликтин түрү болуп, укук бузуу жасаган жакка тийиштүү ыйгарым укукка ээ болгон мамлекеттик орган, же кызмат адамдары тарабынан административдик жаза чараларын колдонуу менен коштолот» [46, С.16].

Административдик жоопкерчилик түшүнүгүн А. Б. Агапов кыскача мындай берет: «административдик жоопкерчилик юридикалык жоопкерчиликтин өзгөчө түрүн көрсөтөт, деп андан кийин анын мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн жазат [6, С.10].

Келтирилген О. М. Якубанын, Б. В. Россинскийдин, А. Б. Агаповдун ойлору таанууга арзыйт, ошону менен бирдикте И. А. Галаган тарабынан аныкталган административдик жоопкерчиликтин түшүнүгүнө маанилүү деңгээлде жооп берет.

Алар жазаны дайындоону декларация жасап, И.А.Галаган белгилеген административдик юрисдикциядагы административдик укуктук аракеттерди камтыбайт.

Баарынан мурда сынга алган аныктамаларда күнөөлүү адамдын өздүгү, ага карата административдик жазаны колдонбоо, жосундун орун алган фактысы жана курамы да кароого алынган эмес, бул нерселер укуктуу мамлекетти курууда маанилүү. Ансыз – жаза жаза үчүн дегендей түшүнүк келгенсыйт. Биздин оюбузча административдик жоопкерчилик институтуна анын коомдук мамилелер тутумунда аткарган кызматы, орду анын толук көлөмдүү багытталышын коомдук мамилелерди жөнгө салууну жетиштүү аткара албайт.

И.А.Галаган тарабынан конструкцияланган административдик жоопкерчилик аныктамасы илимий теоретикалык, жактан аны укуктук мамиле катары баалаганда административдик жоопкерчиликти бир гана ретроспективдүү, түшүнбөй алдын алуучу, позитивдүү да түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Азыркы учурдагы кээ бир эмгектерди, ошондой эле аракеттеги административдик жоопкерчилик жөнүндөгү мыйзамды анализдөө чукул ойлорду жаратат. Мындай ишенимдер жарандарга кеңири мүмкүн болгон юридикалык сөздүктөрдө да

кездешет, мисалы «административдик жоопкерчилик – административдик укук бузууну жасаган жарандарды, кызмат адамдарын тарткан юридикалык жоопкерчиликтин бир түрү болуп, саналат. [49,С.12].

Бул аныктама юридикалык жоопкерчиликтин бул түрүн толук аныктамасын, мазмунун, укуктук жана социалдык багытталышын бербейт.

Өткөн жылдардагы жогорку илимий теоретикалык иштемелер кээ бир окумуштуу-административдери тарабынан азыркы учурдагы мыйзам чыгаруучулар тарабынан керектелбей калгандыгы өкүндүрөт.

КР АЖжКсы административдик жоопкерчиликтин төмөнкү аныктамасын берет. АЖжКнын 14чү беренесине ылайык административдик жоопкерчилик деп, «юридикалык жоопкерчиликтин бир түрү болгон сот, же кызмат адамдары тарабынан административдик жосунду жасаган физикалык, же юридикалык жакка берилүүчү административдик чараны айтабыз».

Колдонулган маалымат булактары.

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы (КР 2010-жылдын 27-июнундагы Мыйзамы менен колдонууга киргизилген).
2. Кыргыз Республикасынын административдик жоопкерчилик жөнүндө кодекси 4-август 1998. №114 (КР 8-май 2012-ж №48 мыйзам. Ылайык).
3. Стручков Н. А. О наказании, системе его видов и иных мерах уголовно-правового воздействия // Актуальные проблемы уголовного права: Сборник научных трудов. М.: ИГП АН СССР, 1988. С. 23.
4. Галаган И. А. Административная ответственность в СССР (государственное и материально-правовое исследование): Монография. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1970.С.21.
5. Якуба О. М. Административная ответственность. М.: Юридическая литература, 1972. С.5.
6. Россинский Б. Ф. Административное право. Вопросы и ответы: Учебное пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000.С16.
7. Агапов А. Б. Административная ответственность: Учебник. М.: Статут, 2000.С10
8. Большой энциклопедический словарь. Издание 2-е, перераб и дополн. М.: Научное изд-во «Большая российская энциклопедия», 1997. С. 1070.С.12.

Рецензент: д.ю.н. Молдоев Э.